

**TAQINCHOQLAR QUTILARINI BEZASHDA AN‘ANAVIY VA ZAMONAVIY
BADIY USULLAR HAMDA NAQSH KOMPOZITSIYASINING UYG‘UNLIGI****Samadova Dinora Toshqul qizi**

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
60210800 – Amaliy san‘at (turlari bo‘yicha) bakalavriat ta‘lim
yo‘nalishi 4-kurs talabasi*

N.J.Mullajonova

*Ilmiy rahbar Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
San‘atshunoslik kafedrasida dotsenti*

Annotatsiya. Maqolada taqinchoqlar qutilaridagi milliy va zamonaviy naqshlarning uyg‘unligi hamda ularning madaniy, badiiy va funksional ahamiyati tahlil qilinadi. An‘anaviy usullar milliy madaniyatning estetik va falsafiy asoslarini aks ettirsa, zamonaviy texnologiyalar naqshlarni yangicha talqin qilib, ularning samaradorligini oshiradi. Bu uyg‘unlik madaniy merosni saqlash, milliy o‘zlikni mustahkamlash va mahsulotlarning bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: taqinchoqlar qutisi, badiiy bezash, naqsh kompozitsiyasi, an‘anaviy bezak, dizayn, naqsh, naqsh uyg‘unligi, amaliy san‘at, texnologiya.

Taqinchoqlar qutilari inson hayotida nafaqat amaliy buyum sifatida, balki badiiy hamda madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi san‘at obyekti sifatida ham muhim o‘rin egallaydi. Ularning bezagi va naqshlari milliy madaniyatning estetik an‘analari, urf-odatlar va tarixiy tajribalarini o‘zida mujassamlashtirib, o‘sha madaniyatning badiiy tafakkurini ifodalaydi. An‘anaviy bezash usullari, masalan, yog‘och o‘ymakorligi, naqqoshlik, bo‘yama va boshqa milliy bezak texnikalari orqali yaratilgan naqshlar nafaqat funksional, balki badiiy-estetik vazifani ham bajaradi. Ushbu naqshlar ko‘pincha ramziy ma‘noga ega bo‘lib, milliy san‘atning o‘ziga xosliklarini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi. Misol uchun, O‘zbekiston hududida keng tarqalgan girih va islmiy naqshlari – murakkab geometrik tartib va takrorlanish printsiplariga asoslangan bo‘lib, ular nafaqat bezak, balki matematik va falsafiy tizim sifatida ham baholanadi.

Zamonaviy dizayn yondashuvlari esa, o‘z navbatida, taqinchoqlar qutilarini bezash jarayonida minimalizm, abstraktsiya, geometrik shakllar va yangi texnologiyalardan foydalangan holda an‘anaviy naqshlarni qayta talqin qilish imkonini beradi. Masalan, lazer kesish texnologiyasi yordamida an‘anaviy naqshlar soddalashtirilgan shakllarda yoki qatlamli ko‘rinishda amalga oshirilishi mumkin. Bu nafaqat estetik qiyofani yangilaydi,

balki bezakning funksional chidamliligini oshiradi. Shuningdek, 3D bosma usullari taqinchoqlar qutilarining bezak elementlarini yanada murakkab va chuqurroq qilish imkonini beradi. Zamonaviy materiallardan – akril, kompozit va shisha kabi – foydalanish esa, mahsulotlarga yengillik va zamonaviy ko‘rinish beradi.

Naqsh kompozitsiyasi – bezak elementlarining joylashuvi, ularning o‘zaro munosabati va badiiy ma’nosi nuqtai nazaridan muhimdir. An’anaviy naqshlarda simmetriya, markazlashgan kompozitsiya va ritmik takrorlanish tamoyillari asosiy o‘rin tutsa, zamonaviy naqshlarda erkin shakllar va asimmetrik kompozitsiyalar keng qo‘llaniladi. Ushbu ikki yondashuvni uyg‘unlashtirish orqali taqinchoqlar qutilarida noyob va estetik jihatdan boy badiiy obrazlar yaratish mumkin. Masalan, an’anaviy o‘simlik va geometrik naqshlar zamonaviy minimalistik shakllar bilan birlashtirilganda, mahsulotning umumiy dizayni zamonaviylik bilan milliylikning mukammal uyg‘unligini namoyish etadi.

Milliy va zamonaviy naqshlar uyg‘unligi madaniy merosni saqlash va rivojlantirishning yangi yo‘nalishini ochadi. Bu uyg‘unlik nafaqat san’at va dizayn sohasida innovatsiyalarni rag‘batlantiradi, balki milliylik ruhini zamonaviy jamiyat kontekstida saqlab qolishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, taqinchoqlar qutilarini bezashda an’anaviy va zamonaviy badiiy usullarni uyg‘unlashtirish nafaqat amaliy-san’at asarlari sifatida, balki madaniy va estetik qiymati yuqori bo‘lgan badiiy ob’ektlar yaratishda muhim ahamiyatga ega.

An’anaviy badiiy usullar. An’anaviy badiiy usullar qadimdan avlodlardan avlodga o‘tkazilib kelayotgan madaniy va badiiy meros hisoblanadi. Ushbu usullar orasida yog‘och o‘ymakorligi, naqqoshlik, bo‘yama, gulduzi va metall bezak ishlari alohida o‘rin tutadi. Yog‘och o‘ymakorligi – ayniqsa, taqinchoqlar qutilarini bezashda keng qo‘llanilib, murakkab geometrik va o‘simlik ornamentlari orqali milliy estetikani ifodalaydi. Naqqoshlik va bo‘yama esa yuzalarni bezashda rang va chizmalarning uyg‘unligi, ritm va takrorlanish printsiplariga asoslanadi. Gulduzi naqshlari, xususan ipak va matolarda qo‘llanilgan badiiy usul, taqinchoqlar qutilarini bezashda o‘zining nozikligi va nafisligi bilan ajralib turadi. Metall bezak ishlari esa ko‘pincha kumush, oltin va mis kabi qimmatbaho metallardan foydalanib, buyumlarga bezak va sharaf beradi.

An’anaviy naqshlar o‘zida milliy san’atning asosiy belgilarini aks ettiradi. Misol uchun, islmiy va girih naqshlari murakkab geometrik tarmoqlar orqali o‘zbek xalqining matematik va badiiy tafakkurini ifodalaydi. O‘simliksimon naqshlar esa tabiat elementlarini ramziy tarzda ifodalaydi, ularda hayotiylik va uyg‘unlik obrazlari mujassamlanadi. Ramziy naqshlar esa turli qadriyatlar va e’tiqodlarni aks ettiruvchi ma’nolar bilan boyitilgan. Har bir naqsh o‘zining kompozitsion tartibi, ritmi va simmetriyasi orqali badiiy butunlik hosil qiladi, bu esa buyumning umumiy estetik qiyofasini ta’minlaydi.

Zamonaviy badiiy usullar. Zamonaviy badiiy usullar esa san’at va dizayn sohasida yuz berayotgan yangi tendensiyalar va texnologiyalar natijasida shakllanmoqda. Minimalizm, abstraktsiya va geometrik shakllar zamonaviy bezakning asosiy xususiyatlaridan hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar an’anaviy murakkab naqshlar o‘rnini estetik jihatdan soddalashtirilgan, ammo yanada ifodali va zamonaviy shakllarga qoldiradi. Zamonaviy usullarda yangi materiallar — masalan, akril, shisha, kompozit materiallar va ekologik toza resurslar keng qo‘llaniladi.

Texnologik yutuqlar ham zamonaviy bezakda muhim o‘rin tutadi. Lazer kesish texnologiyasi murakkab naqshlarni an’anaviy qo‘l mehnatiga qaraganda tez va aniqlik bilan bajarishga imkon beradi. 3D bosma esa sirtga chuqur hajmli va murakkab bezaklarni yaratishda qo‘llanilib, noyob badiiy ifodalarni yuzaga keltiradi. Bu usullar taqinchoqlar qutilarining funksional qiyofasini saqlagan holda, ularning ko‘rinishini yangilashga yordam beradi. Natijada, zamonaviy dizayn nafaqat estetik jihatdan, balki iqtisodiy va ekologik jihatdan ham samarali bo‘ladi.

Naqsh kompozitsiyasi – bu bezak elementlarining joylashuvi, o‘zaro munosabati, muvozanati va badiiy ma’nosini ifodalovchi muhim badiiy tamoyildir. An’anaviy naqshlarda simmetriya, markaziylashtirish va takrorlanish printsiplari ustun bo‘lib, bu naqshlarga barqarorlik va uyg‘unlik hissi beradi. Bunday naqshlarda ritm va takrorlanish orqali o‘zbek xalqining an’anaviy estetik qadriyatlari va dunyoqarashi aks ettiriladi.

Zamonaviy naqshlarda esa asimmetrik va erkin kompozitsion yechimlar ko‘proq uchraydi. Bu yondashuvlar abstraktsiyaga, shakllarning erkin o‘zgarishiga va yangicha ifodalarga imkon beradi. Naqsh elementlarining joylashuvi ham ko‘proq eksperimental xarakterga ega bo‘lib, ularning o‘zaro munosabati yangi badiiy obrazlar yaratishga xizmat qiladi.

An’anaviy va zamonaviy naqsh kompozitsiyalarini uyg‘unlashtirish jarayoni yangi badiiy til va obrazlarni yuzaga chiqaradi. Bu uyg‘unlik taqinchoqlar qutilariga nafaqat estetik go‘zallik beradi, balki badiiy-ijtimoiy ma’noda ham muhim ahamiyat kasb etadi. U yaratgan obrazlar milliylikni saqlagan holda, zamonaviylikni ifodalash orqali keng auditoriya e’tiborini jalb etadi.

Milliy va zamonaviy naqshlar uyg‘unligi. Milliy naqshlar va zamonaviy dizayn elementlarining uyg‘unligi nafaqat badiiy jihatdan yangi sintez hosil qilishi, balki madaniy merosni saqlash, rivojlantirish hamda jamiyatning estetik va ma’naviy ehtiyojlarini qondirishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu uyg‘unlik an’anaviy san’at elementlarini zamonaviy dizayn vositalari bilan uyg‘unlashtirish orqali milliy badiiy tafakkur va madaniyatni yangi bosqichga olib chiqadi. Misol uchun, qadimiy girih naqshlari – bu murakkab va o‘ziga xos geometrik tizimlar bo‘lib, ular ko‘pincha simmetrik va takrorlanuvchi shakllardan tashkil

topgan. Zamonaviy dizaynda esa ushbu naqshlar soddalashtirilgan shakllar, yangicha rang palitralari yoki minimalistik uslubda qayta talqin etilib, taqinchoqlar qutilarida yangi va jozibador ko‘rinish kasb etadi.

Bunday sintez nafaqat mahsulotlarning badiiy-estetik qiymatini oshiradi, balki ularning funksional va iqtisodiy jihatidan ham samaradorligini ta’minlaydi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida yaratilgan milliy naqshlar taqinchoqlar qutilarining mustahkamligi va uzoq muddat xizmat qilishini kafolatlaydi, shuningdek, dizaynning turli iste’molchi segmentlariga moslashuvchanligini ta’minlaydi.

Shu bilan birga, milliy naqshlarni zamonaviy kontekstda ifodalash yosh dizaynerlar va hunarmandlarning ijodiy izlanishlari uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ular tarixiy va madaniy asoslarni chuqur o‘rganib, an’anaviy naqshlarning badiiy hamda falsafiy mohiyatini zamonaviy badiiy tilda ifodalaydilar. Bu jarayonda ular yangi materiallar va texnologiyalarni qo‘llash orqali milliylikni yo‘qotmasdan, balki uni yanada boyitib, keng auditoriyaga taqdim etadilar. Natijada, zamonaviy san’at va dizaynda milliy motivlarning yangi shakllari, uslublari va qiyofalari paydo bo‘ladi, bu esa madaniy yangilanish va milliy o‘zlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Milliy va zamonaviy naqshlarning uyg‘unligi nafaqat taqinchoqlar qutilarining badiiy sifatini oshiradi, balki madaniy merosni saqlash, uni yangi avlodlarga yetkazish va dunyo madaniyati maydonida milliy san’at namunalarining o‘rnini yanada kuchaytirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Bu sintez milliy o‘zlikni xalqaro kontekstda ifodalash, madaniy almashinuv va innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlashda ham katta ahamiyat kasb etadi. Shu tariqa, milliy naqshlar va zamonaviy dizayn elementlarining uyg‘unligi milliy madaniyatni global jarayonlarga integratsiyalash va uning o‘ziga xosligini saqlab qolish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Абдурахмонов, С. Х. (2018). *O‘zbek milliy ornamentining san’at va madaniyatdagi o‘rni*. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. *dizaynda an’anaviy naqshlar va ularning integratsiyasi*. Toshkent: Dizayn va san’at jurnali, №3, 45-52.
3. Karimova, N. (2019). *Traditional Uzbek Ornamentation in Contemporary Decorative Arts*. International Journal of Arts & Design, 7(2), 120-130.
4. Murodov, J. (2021). *Laser cutting technology in modern jewelry box decoration*. Journal of Applied Design and Technology, 15(1), 34-41.
5. Tursunov, A. S. (2017). *Naqsh kompozitsiyasi va uning o‘zbek amaliy san’atidagi roli*. Toshkent: Madaniyat va san’at nashriyoti.
6. Fayziev, R. (2018). *The synthesis of traditional and modern patterns in Central Asian decorative arts*. Asian Arts Review, 4(1), 22-29.
7. Ergashev, D. (2019). *Milliy ornament va zamonaviy dizayn: innovatsiyalar va istiqbollar*. Toshkent: San’at va madaniyat instituti monografiyasi.